

dr hab. Elżbieta Bogdanowicz
Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Filologiczny

Białystok, 20.12.2020 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej **mgr Eweliny Lechockiej**
Nazwy roślin w pieśniach warmińsko-mazurskich z przełomu XIX i XX wieku,
przygotowanej pod opieką promotorską prof. dr hab. Krystyny Szcześniak
z udziałem promotora pomocniczego dr Doroty Żyłki

Dysertacja Pani mgr Eweliny Lechockiej mieści się w nurcie językoznawstwa kulturowego, gdyż koncentruje się na przedstawieniu języka jako przekaźnika treści kulturowych kształtujących wspólnotową tożsamość społeczeństwa zamieszkującego określony region. W tym przypadku nośnikami kultury są funkcjonujące na obszarze Warmii i Mazur w XIX i XX wieku pieśni ludowe należące do tekstów kliszowanych, powtarzanych w szerokim obiegu, będących własnością społeczną, utrwalających uznawane przez mieszkańców regionu systemy wartości, sądy o danych rzeczach, osobach, zjawiskach, preferencje, światopogląd, kwestie związane z wierzeniami. Przedmiotem swoich analiz Autorka uczyniła wyekscerpowane z tych pieśni konteksty zawierające nazwy florystyczne i tak określiła podstawowy cel rozprawy: „[...] głównym zamierzeniem jest chęć przedstawienia wszechstronnego obrazu relacji, jakie zachodzą między człowiekiem a światem roślin” (s. 19). Tym samym wpisała podjęte w pracy badania w etnobotanikę, która zgłębia wiedzę ludową poszczególnych społeczności o świecie roślinnym. Doktorantka wyeksponowała aspekt humanistyczny tej subdyscypliny etnologii, nastawiając się przede wszystkim na wykrycie symboliki oraz funkcji motywów roślinnych zawartych w polskojęzycznych pieśniach folklorystycznych pochodzących z terenu objętego badaniem. Określiła ponadto frekwencję występowania nazw roślin w analizowanych tekstach oraz cechy gwarowe tego zasobu leksykalnego.

Przedłożona do recenzji praca to bardzo obszerny tekst o objętości 616 stron, na który składają się następujące części: siedem rozdziałów (s. 5-426), suplement (s. 427-585), bibliografia (s. 586-613) oraz streszczenie w języku angielskim (s. 614-616). Na

podstawie lektury całości z bezsprzecznym przekonaniem można stwierdzić, że treść przedstawiona w rozprawie w pełni odzwierciedla to, co zapowiada jej tytuł.

Kompozycja pracy mgr Eweliny Lechockiej jest przejrzysta i merytorycznie uzasadniona. Umożliwia bardzo dobrą orientację dzięki wielostopniowemu podziałowi każdego z rozdziałów na mniejsze fragmenty tekstu, z których każdy opatrzony jest nagłówkiem. Rozprawa ma logiczną strukturę i przemyślany układ.

Część wstępna (czyli rozdział pierwszy – s. 5-24) została podzielona na trzy podrozdziały. Poświęcono je głównie szczegółowemu umotywowaniu wyboru tematu, dokładnemu wyjaśnieniu celu pracy, przedstawieniu jej przedmiotu oraz struktury. Przybliżono także specyfikę pieśni ludowych jako źródła słownictwa florystycznego i zasady jego gromadzenia oraz zaprezentowano stan badań z zakresu literackiej fitonimii, rozpatrywanej zarówno w ujęciu językoznawczym, jak i kulturowym. Jednak najważniejsze konstatacje, fundamentalne dla merytorycznego kształtu pracy i logiki prowadzonego wywodu, dotyczą przyjętej w niej metodologii. Mgr Lechocka w przekonujący sposób uzasadnia wybór modelu klasyfikacyjnego motywów botanicznych w utworach literackich opracowanego przez Andrzeja Stoffa, który stanowi podstawę do kategoryzowania motywów roślinnych występujących w pieśniach ludowych Warmii i Mazur. Co jest godne podkreślenia, nie przyjmuje ona Stoffowskiej propozycji bezkrytycznie i podejmuje dyskusję z jej niektórymi rozstrzygnięciami, na przykład słusznie w moim przekonaniu rezygnuje – ze względu na szczególny charakter symboliki ludowej (potwierdzony m.in. w licznych opracowaniach Jerzego Bartmińskiego z zakresu polskiego folkloru i etnolingwistyki) – z wyodrębniania motywów florystycznych w funkcji symbolicznej jako oddzielnej kategorii. Kwestie związane z symboliką obiektów botanicznych omawia przy interpretacji poszczególnych kontekstów wykorzystujących nazwy gatunków roślin.

O dojrzałości badawczej Doktorantki świadczy umiejętność odczytania potencjału przeanalizowanego zasobu leksykalnego pod kątem wyznaczania nowych kierunków jego interpretowania w przyszłości. I w związku z tym zgłasza ona postulat porównania funkcjonowania motywów florystycznych w pieśniach z innych regionów Polski lub obrazu natury zawartego w innych utworach z Warmii i Mazur oraz opracowania zestawień wyników tych badań.

Cztery kolejne rozdziały są niejako wprowadzeniem do analitycznej części rozprawy. W rozdziale II (s. 25-43) Autorka przedstawia najważniejsze fakty z zakresu

niełatwej historii Warmii i Mazur, która wpłynęła na jego złożoność kulturową i językową, i w konsekwencji – na uformowanie poczucia tożsamości oraz przynależności narodowej mieszkańców regionu. W pełni aprobuję decyzję mgr Lechockiej o zaprezentowaniu w pracy aspektu historycznego omawianego terenu, gdyż zabieg ten zaowocował przenikliwymi analizami materiału językowego, wynikającymi z bardzo dobrego zrozumienia charakteru regionalnej twórczości ludowej, której wytworem są m.in. pieśni.

Rozdział III *Ogólna charakterystyka roślinności Warmii i Mazur* (s. 44-55) jest skorelowany z tematyką rozprawy i przynosi spostrzeżenia, co do naturalnego bogactwa florystycznego regionu, a także uprawianych tu roślin. Te informacje stanowią interesujące dopełnienie obrazu świata roślinnego wydobytego przez Autorkę z tekstów folklorystycznych.

W rozdziale IV (s. 56-70) Doktorantka koncentruje się na prezentacji polskich pieśni ludowych jako cennego źródła wiedzy o skomplikowanej przeszłości Warmii i Mazur oraz ważnego ogniwa dziedzictwa kulturowego regionu. Mgr Lechocka zdaje sobie sprawę z rangi społecznej analizowanych tekstów, które od wieków towarzyszą codzienności ludzkiej i dniom świątecznym, dobrym i złym wydarzeniom w życiu prywatnym i grupowym określonej społeczności. Dostrzega także heterogeniczność tematyczną oraz funkcjonalną pieśni i stara się te kwestie usystematyzować. Przybliża ponadto historię badań nad tym rodzajem twórczości ludowej na omawianym obszarze oraz charakteryzuje wykorzystane w rozprawie zbiory pieśni w postaci opublikowanych antologii lub rękopisów i maszynopisów. Tak więc przedmiot omówienia w tym rozdziale to bezspornie pieśni ludowe, które jako gatunek literacki nie są przecież podstawą materiałową ocenianej dysertacji, na co wskazywałby tytuł *Charakterystyka materiału badawczego* – są nimi de facto tylko te fragmenty tych pieśni, które zawierają słownictwo botaniczne. I dlatego sugerowałabym tę niejasność skorygować, wprowadzając do tytułu pewne elementy doprecyzowujące (proponuję np. wersję *Charakterystyka **pieśni jako źródła** materiału badawczego*). To uzupełnienie byłoby też korzystne w odniesieniu do tytułu rozprawy, tytułów niektórych rozdziałów oraz do merytorycznej zawartości rozdziału VI, w których jako materiał badawczy zostały jednoznacznie wskazane nazwy roślin.

Składający się z czterech części rozdział V (s. 71-114), jak pisze sama Autorka, ma charakter językoznawczy, gdyż poświęcony jest badaniom dialektologicznym. W pierwszym z nich mgr Ewelina Lechocka na podstawie mowy mieszkańców Warmii i

Mazur podejmuje próbę wyjaśnienia różnicy między pojęciem *gwara* i *dialekt*. Zwraca przy tym uwagę na niekonsekwencje w rozumieniu i używaniu wymienionych terminów w polskiej literaturze językoznawczej (czy należy je traktować jako synonimy czy uznać za kategorie odrębne?) oraz na powszechność tego zjawiska. Jej rozważania oparte są m.in. na pracach Kazimierza Nitscha, Marii Biolik, Haliny Karaś, Karola Dejny, Stanisława Dubisza i przedstawione w znacznej mierze za pomocą zaczerpniętych z nich cytatów, i co jest szczególnie cenne, opatrzone odautorskim komentarzem. Doktorantka deklaruje w końcowej części podrozdziału, że przekonują ją poglądy Stanisława Dubisza, który posługuje się terminem *gwara* dla nazwania języka badanego regionu. Takie też określenie przyjmuje w swojej pracy. Charakter historyczno-opisowy ma kolejny podrozdział. Autorka omawia w nim zawiły proces kształtowania się gwar na badanym obszarze, skupiając się przede wszystkim na uwarunkowaniach historycznych i podkreślając przeważający wpływ polskiego i ogólnosłowiańskiego substratu językowego na ich ostateczny kształt oraz znikomy udział języka niemieckiego. Dwie ostatnie części rozdziału V to analiza językowa słownictwa roślinnego wyekscerpowanego z pieśni ludowych. W pierwszym mgr Lechocka, wykorzystując kryterium frekwencyjne, charakteryzuje zebrany materiał leksykalny w obrębie czterech pól semantycznych wywodzących się z systematyzacji botanicznej. Wymienia kolejno: 1) nazwy gatunków drzew, krzewów i ich owoców; 2) nazwy gatunków kwiatów i ich nasion; 3) nazwy gatunków zbóż, warzyw i innych roślin gospodarczych; 4) nazwy gatunków roślin zielnych, chwastów i ziół. W każdej wydzielonej grupie leksemów uwzględnione są warianty ogólnopolskie i gwarowe zarówno wyrazów podstawowych, jak i pochodnych, tj. nazw deminutywnych, kolektywnych i augmentatywnych, ale także derywowanych na ich bazie przymiotników i czasowników. Materiał leksykalny został przedstawiony w czytelnych w odbiorze tabelach. Rozdział V zamyka zestawienie fonetycznych cech gwarowych wykrytych w badanych nazwach florystycznych. Terenowym punktem odniesienia tych analiz jest obszar zajmowany przez gwary warmińskie, mazurskie i ostródzkie, co skutkuje podziałem cech gwarowych na trzy zbiory. Doktorantka w sposób systematyczny prezentuje cechy wspólne dla wydzielonych zespołów gwarowych, zjawiska ograniczone do jednego lub dwóch obszarów, a także zmiany fonetyczne o charakterze nietypowym. Wszystko ilustruje trafnymi i starannie dobranymi przykładami. Co godne podkreślenia, daje w pełni satysfakcjonujący obraz omawianych w tej części zagadnień.

Sedno recenzowanej dysertacji stanowi rozdział VI (s. 115-413) będący prezentacją wyników własnych badań Pani mgr Eweliny Lechockiej. Składa się on z czternastu podrozdziałów. Zaproponowana delimitacja może wydawać się zbyt szczegółowa, ale z uwagi na ponadprzeciętne rozmiary rozdziału, znacznie przekraczające standardowe objętości poszczególnych części w pracach doktorskich, jest uzasadniona. Zwłaszcza, że ten podział treści wynika bezpośrednio z przyjętej przez Autorkę systematyki materiału badawczego. W niniejszym rozdziale nazwy gatunków roślin rozpatrywane są pod kątem funkcji pełnionych w pieśniach ludowych. Analizy są zorientowane strukturalistycznie, gdyż Doktorantka wykorzystuje metodę dystrybucyjną (co słuszne), czyli bada przyporządkowane do odpowiedniej funkcji konteksty, w których dana nazwa występuje. Stosuje też w szerokim zakresie analizę semantyczną, uwzględnia przy tym czynniki kulturowe, socjologiczne, historyczne, które w znacznym stopniu wpływają na gruntowność, różnokierunkowość i precyzyjność w zakresie formułowania wniosków badawczych oraz opracowania funkcjonalnej typologii nazw botanicznych wybranych z tekstów folklorystycznych. W tym rozdziale mgr Lechocka prezentuje szeroki wachlarz funkcji pełnionych przez nazwy roślin w warmińsko-mazurskich pieśniach ludowych. Szczegółowo omawia funkcję metaforyczną motywów roślinnych, przejawiającą się przede wszystkim w charakteryzowaniu człowieka ze strony estetycznej i etycznej, najczęściej na zasadzie porównania lub metonimii, mimetyczną, bazującą na wykorzystaniu roślin do naśladowania rzeczywistości w utworach literackich (tu: pieśniach ludowych), przedstawia rośliny jako naturalny składnik krajobrazu prezentowanego w pieśniach i zarysowuje różne aspekty ich praktycznego wyzyskania przez człowieka, np. jako pożywienia, materiału do wyrobu przedmiotów, obiektu wierzeń i magicznych praktyk. Doktorantka identyfikuje też nazwy florystyczne w funkcji dekoracyjnej, które w tekstach folklorystycznych używane są do realizacji celów stylistycznych. Zgodnie z wcześniejszą zapowiedzią przy charakterystyce poszczególnych funkcji zwraca uwagę na bogactwo symboliki motywów roślinnych utrwalone w pieśniach. Przeprowadzone analizy są skrupulatne, każdorazowo powiązane z korpusem tekstów udokumentowanych w tzw. suplementach. Autorka swobodnie porusza się w materiale pieśniowym, umiejętnie dobiera ich właściwe fragmenty do rozpatrzenia. Wykazuje przy tym przenikliwość interpretacyjną.

Kończący rozprawę rozdział VII (414-426) zawiera sformułowane w sposób logiczny i spójny wnioski końcowe, które dają wyobrażenie o jej merytorycznym i formalnym charakterze i skłaniają do refleksji nad całością pracy.

Istotną częścią rozprawy, będącą ilustracyjnym zapleczem rozdziału analitycznego, jest wspomniany wyżej suplement (s. 427-585), gromadzący cytaty z udziałem nazw roślin zaczerpnięte z warmińsko-mazurskich pieśni ludowych. Przy kompletowaniu tego materiału Doktorantka bierze pod uwagę charakterystyczną dla tekstów folklorystycznych wariantowość i dlatego uwzględnia w nim wszystkie odmiany danego utworu. Włączone do suplementu fragmenty pieśni są podzielone zgodnie z układem podrozdziałów w części badawczej dysertacji i opatrzone takimi samymi tytułami. W każdym wydzielonym segmencie suplementu kolejność pojawiania się cytatów odwzorowuje porządek ich przywoływania w toku wywodu w obrębie poszczególnych podrozdziałów. Przyjęcie takich zasad prezentowania materiału pieśniowego w suplemencie jest logiczne, ułatwia lekturę.

Na uwagę zasługuje dobrze zestawiona, a przy tym obszerna bibliografia (s. 586-613), obejmująca źródła materiału badawczego i literaturę przedmiotu wraz ze słownikami. Warto dodać, że nie jest to spis martwy, ale pozycje wielokrotnie w rozprawie cytowane.

Rzetelność i wiedza Autorki na temat obszaru kulturowego, którego dotyczy rozprawa, są imponujące. Przebija przez nie chluba z regionalnego dziedzictwa przeszłości w obszarze kultury i chęć jego zachowania dla przyszłych pokoleń, połączona z dociekliwością badawczą. Praca Pani mgr Lechockiej może być z pewnością wykorzystana w charakterze ważnego elementu edukacji regionalnej, do której zadań należy pogłębianie wiedzy o własnym regionie i dbałość o jego kulturę.

Omawiana dysertacja jest napisana stylem naukowym, charakteryzuje się jasnością wykładu, logicznym uporządkowaniem tez. Autorkę charakteryzuje staranność w analizach, ostrożność we wnioskowaniu. Język rozprawy jest poprawny i poza nielicznymi – zwłaszcza w zestawieniu z objętością pracy – literówkami, usterkami stylistycznymi, gramatycznymi, interpunkcyjnymi, trudno doszukać się w niej poważnych błędów. Po pewnych zabiegach edytorsko-redakcyjnych (np. warto ujednoczyć sposób zapisu terminów definiowanych w pracy – Autorka zamiast obowiązującej kursywy stosuje różne konwencje, zob. s. 14-16, 72-75) zasługuje na publikację. Mam nadzieję, że Doktorantka trud wniesienia niezbędnych poprawek i uzupełnień w nieodległym czasie podejmie i przygotowuje pracę do druku.

W konkluzji stwierdzam, że oceniana rozprawa mgr Eweliny Lechockiej jest wartościowa pod względem poznawczym. Stanowi ciekawą próbę skrupulatnej analizy wybranych zjawisk językowych przy użyciu adekwatnych narzędzi badawczych. Przeprowadzona analiza świadczy o posiadaniu przez Autorkę wiedzy językoznawczej na dobrym poziomie. Przedstawiona dysertacja jest także dowodem na umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Rozprawę oceniam pozytywnie, spełnia ona z naddatkiem wymogi stawiane pracom doktorskim. Z pełnym przekonaniem stawiam wniosek o dopuszczenie Pani mgr Eweliny Lechockiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Elżbieta Bogdanowicz